

ŽIVA BIĆA U ISLAMSKOJ RELIGIJSKOJ BIOETIČKOJ PERSPEKTIVI

Dr. Dževad HODŽIĆ

Ključne riječi: Život, priorada, jedinstvo, moralni obzir, ubijanje životinja, lov, prehrana, divlje životinje, domaće životinje, dužnosti prema životinjama, kosmička hijerarhija, teocentrički odnos

*Ne bih li trebao poslužiti se primjerom
kao što volim
Kao što nam Bog daje primjer života
Spominjući mušicu?*

To su riječi Johanna Wolfganga von Goethea iz njegovog *Zapadno-istočnog divana* („West-Oestlicher Diwan“), pjesničkog djela inspiriranog persijskim pjesnikom Hafizom Širazijem i islamskom kulturom u cjelini, u kojima se znameniti njemački pjesnik i mislilac zapravo poziva na 26. stavak kurʿanskog poglavlja *al-Baqarah*: „Zaista se Bog ne stidi spomenuti mušicu“.¹

¹ Usporedi: Annemarie Schimmel, *Islam and the Wonders of Creation: The Animal Kindom*, Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, Publications: No.81, Al-Furqan Lecture Series: No.5, London, 1. septembar, 2003. str. 1. i dalje

U Kurʿanskoj perspektivi

U navedenoj Goetheovoj aluziji riječ je samo o jednom u nizu mnogih kurʿanskih stavaka u kojima se utemeljuje islamski metafizički horizont za etički status i značenje životinja u islamskom religijskom, antopološkom, filozofskom i umjetničkom univezumu. A taj metafizički horizont u kojem se musliman moralno, kulturno, refleksivno i estetski susreće s Prirodom i živim bićima u njoj bitno je određen *tewhidom*. To znači da Priroda u cjelini, i u njoj sva živa bića posebno, predstavljaju teofanije božanskih imena.

Evo samo dva kurʿanska mjesta gdje se na to ukazuje: „I nema niti jednog žića a da On nije uzeo sudbinu njegovu.“ (Hud: 56.) „Allahu pripada sve što je na nebesima i sve što je na

Zemlji! Allah zaista svaku stvar obuhvata! (An-Nisa': 126). Prema islamskom učenju cijela Priroda je prožeta principom *tewhida*, jedinstva. To dalje znači da svako biće opstoji u Bogu, odnosno da Bog daje bitak svakom biću. Prema tumačenju velikih islamskih mistika temeljna islamska maksima – nema božanstva osim Boga (*la ilahe illallah*) – zapravo znači da nema ničeg osim Boga. Princip *Tewhida* podrazumijeva da su i čovjek i sve drugo u prirodi povezani, integrirani u u božanskoj osnovi i da su sva bića različiti izrazi jednog života. U kur'anskom semiotičkom univerzumu životinje čine zajednice koje se uspoređuju s ljudskim zajednicama: „Sva živa bića po zemlji što hode i sve ptice što na krilima svojim lete, zajednice su, svjetovi kao i vi što ste.“ (Al-An'am: 38) U kur'anskom semiotičkom univerzumu čovjek i životinje nalaze se u dijaloškoj komunikaciji: Sulejman (Solomon) razgovara s pticama i mravima: „A Davudu i Sulejmanu Znanje smo darovali i oni su kazali: 'Hvala Allahu, Koji nas je odlikovao nad mnoge robove svoje vjernike!' I Sulejman naslijedi Davuda i reče: 'O ljudi, podučeni smo zboru ptica i dato nam je još svačega! To je blagodat doista očita! I sakupljene bijahu Suljemanu vojske njegove od džina, i ljudi, i ptica, sve red od reda. Čim stigoše do mravlje doline, jedan mrav reče: 'O mravi, u vaša staništa ulazite, da vas ne zgazi Sulejman i vojske njegove, a da to i neosjetite.' I Sulejman se riječima njegovim glasno nasmija i reče: 'Gospodaru moj, nadahni me da Ti zahvaljujem na blagodatima koje si podario meni i mojim roditeljima, i da činim dobro s kojim si zadovoljan Ti! I Milošću Svojom međ' Svoje dobre robove mene uvedi! (An-Naml: 15-19), a gavran podsjeća Ademovog sina koji je ubio svoga brata da u odnosu prema njemu zadrži bar minimum dostojanstva: „I duša njegova navrati ga da ubije brata svoga, i ubi ga, i gubitnikom posta. I Allah posla jednog gavrana da po zemlji kopa, da mu pokaže kako da zakopa lijes brata svoga! I on povika: „Teško meni, zar ne mogu ja da poput ovoga gavrana zakopam lijes svog brata?!“ I on se pokaja.“ (Al-Maida: 30-31.) „A zemlju je za sva živa bića razastro.“ (Ar-Rahman: 10) „Na Zemlji ništa živo ne postoji, a da ga Allah ne hrani...“

(Hud: 6) „I Semudu smo poslali njihova brata Saliha. Govorio bi im: 'O moj narode, Allahu vi robujete, pa, vi drugog boga osim Njega nemate! Razgovjetni dokaz dolazi vam evo od Gospodara vašega, ova Allahova kamila znak je vama, pa je ostavite po Zemlji Allahovoj neka pase i zlo joj nikakvo ne nanosite da vas kazna bolna ne sustigne!“ (Al-A'raf: 73) „Zar ne vidiš da Allahu ničice padaju i oni što na nebesima su i oni što na Zemlji su, i Sunce, i Mjesec, i zvijezde, i planine, i drveće, i životinje i mnogi ljudi, a mnogi i kaznu zaslužuju...“ (Al-Hadždž: 18)

Životinje u poslaničkoj tradiciji

U jednoj poslaničkoj predaji koja se prenosi u više verzija Muhammed, alejhisselam, je rekao: „Svakom muslimanu koji zasadi drvo ili posije sjemenke, pa to bude jela ptica, osoba ili bilo koja životinja, to će se vrednovati kao milosrđe.“²

Muhammed, alejhisselam, je svoje sljedbenike poučavao da životinje koriste samo za nužne svrhe. Kada je jednom na trgu zatekao nekog čovjeka koji sjedi na svojoj kamili upozorio ga je: „Ne koristite leđa vaših životinja kao govornice. Uzvišeni Bog ih je učinio sredstvom samo da vas prevezu do mjesta do kojeg ne biste na drugačiji način mogli doći bez velikih teškoća.“³ Vjerovjesnik Muhammed, alejhisselam, je vjerovao da životinje imaju emocionalni život koji valja poštovati: Prema jednoj predaji, jedan je njegov učenik uzeo jaje neke ptice koja je okolo frenetično cijukala. Vjerovjesnik je uzviknuo: Ko je prouzročio žalost ove ptice uzimajući jaja iz njezinog gnijezda. Vratite ih.“⁴ U pogledu divljih životinja Poslanik Muhammed, alejhisselam, je zabranio njihov lov iz sportaskih, rekreativnih i zabavnih razloga.⁵ Mnoge poslaničke predaje govore u

2 *Sahihu-l-Bukhari*, (arapski-engleski) Darusselam Publishers, Saudi Arabia (bez godine izdanja) 3:39:513; cf. 10:3764-3770

3 *Mishkat al-Masabih*, 829., citirano prema: Richard C. Foltz, *Animals in Islamic Tradition and Muslim Culture*, Oxford, 2006. str. 19

4 Muhammad Baqir al-Majlisi, *Bihar al-anwar* (Bairut, 1983) 64:307

5 *Sahihu-l-Muslim*, (arapski-engleski) Darusselam Publishers, Saudi Arabia, juni 2007. 4:2593

prilog moralnom obziru prema životinjama. Jednu takvu poslaničku predaju⁶ opjevao je veliki muslimanski mistik Attar u stihovima koji glase:

Žena i pas

Prorok reče: «Bila neka žena raskalašena
ponašanja,
bestidna grešnica, okaljana.
Jednog dana prolazeći poljem, opazi na
svom
putu zdenac
kraj kojeg je bio pas što je dahtao od
žeđi, isplažena jezika;
s punom nježnošću, ona odustade od
svoga nauma.
Od cipele napravi kofu, od kaputa uže,
Izvuče vodu i napoji psa. Za to
dobročinstvo Bog
ju je uzvisio u oba svijeta.
Na noć svoga uzašašća vidjeh je lijepu
poput mjeseca u Raju.»
tako raskalašena žena dobila je od Boga
tako
veliku nagradu zato što je napojila psa.
Ako i načas utješiš tuđe srce, tvoja će
Nagrada biti veća od obaju svjetova.⁷

Životinje u muslimanskoj intelektualnoj tradiciji

U muslimanskoj znanstvenoj, filozofskoj, teološkoj, književnoj i umjetničkoj tradiciji ne-ljudska živa bića su sveprisutne figure, likovi i simboli. Mogli bismo kazati, ne-ljudska živa bića igraju značajnu ulogu u muslimanskoj fenomenologiji duha.

Ovdje ostalujemo po strani svijet muslimanske književnosti i umjetnosti, u kojem, kao usotalom i u drugim kulturnim svjetovima, životinjski likovi, u djelima poput *Kalile i Dimne*, *Hiljadu i jedne noći*, Attarovog *Razgovora ptica*, Rumijeve *Methnewije*, muslimanskih minjatura, igraju značajnu ulogu i javljaju se u različitim značenjskim nivoima, od

hedonističko-putenog, preko etičko-socijalnog do najčešćeg, simboličkog. Kao što iz našeg tematsko-problemskog okvira izostavljamo muslimanske zanstvenike koji su pisali djela s područja zoologije kao što su al-Jahiz i njegovo djelo *Knjiga o životinjama* (*Kitab al-hayawan*), Abu Yahya al-Qazwini i njegovo djelo *Čuda stvaranja*, al-Marwazi i njegovo djelo *Prirode životinja* i mnogi drugi.⁸

Muslimanska filozofska tradicija peripatetičke orijentacije preovlađujuću pažnju usmjeravala je na metafizička pitanja. U takvoj orijentaciji fenomenalni svijet pa tako i svijet životinja imao je više značenje ilustriranja Božanskog Uma. Pa ipak, neki veliki muslimanski filozofi bavili su se nekim etičkim aspektima svijeta životinja. Tako, naprimjer, Abu Bakr Muhammad b. Zakariyya al-Razi (u. 925. ili 932.) u svom djelu *Filozofski put* (*Sirat al-falsafiya*) govori o ljudskom odnosu prema životinjama prihvatajući njihovo ubijanje samo pod uvjetom da predstavljaju opasnost za ljudski život, držeći problematičnim klanje domaćih životinja. Uz to on stoji na stanovištu da duše životinja prelaze u savršenija tijela i tako se približavaju svom spasenju.⁹

Veliki muslimanski filozof i liječnik Avicena (Abu Ali ibn Sina, 980.-1037.) napisao je kratko mističko djelo pod naslovom *Ptica* (*Al-Tayr*) u kojem koristi česti simbol ptice u letu da predstavi putovanje duše ka konačnoj realnosti. Ovo djelo predstavljalo je važan poticaj mnogim muslimanskim misticima, prije svih velikom sufijskom pjesniku Fariduddinu Attaru da napiše svoje genijalno djelo *Razgovor ptica* (*Mantiq al-Tayr*), Ahmedu Gazaliju da ispiše svoje najbolje stihove mističke ljubavi i iluminacionističkom filozofu Shihabuddinu Suhrawardiju da formulira svoju sinkretičku filozofiju svjetlosti.

Možda najveću pažnju životinjskom svijetu u muslimanskoj filozofskoj tradiciji

6 Sahihu-l-Muslim, 4: 1215, 1381

7 Eva de Vitray Meyerovitch, *Antologiji sufijske poezije*, prevela s francuskoga Mirjana Dobrović, Naprijed, Zagreb, 1988. str. 212

8 O životinjama u muslimanskoj znanstvenoj klasičnoj misli i u muslimanskoj književnosti i umjetnosti vidjeti: Richard C. Foltz, *Animals in Islamic Tradition and Muslim Culture*, str. 54.-64. i 65.-84.

9 Abu Bakr Muhammad ibn Zakariyya al-Razi, *Sirat al-falsafiya*, Teheran, 1964. Citirano prema: Richard C. Foltz, navedeno djelo, str. 48.

posvećuje tajni enciklopedijski filozofski savez u X stoljeću iz Basre *Čista braća (Ihwanus-safa)*. Ovdje ukazujemo na njihovo poznato djelo „Rasprava o tužbi životinja protiv čovjeka“ (*Risala teda'i al-haywanati ala al-insan*)¹⁰.

Tako, naprimjer, u poglavlju „Objašnjenje tužbe i životinjskog jadanja na ljudsko nasilje“ životinje se redom žale na ljudsko ophođenje s njima. Jedna kaže da to što ih čovjek hrani, poji i pazi nije iz milosti i nježnosti već iz vlastitog interesa. Druga (magarac) nastavlja riječima: „O Kralju, da ti je nas kao robove vidjeti u rukama sinova Ademovih...Da nas, Kralju, vidiš smilovao bi se, i sažalio, i plakao zbog nas.“ Potom se jada ovan: „Kad bi samo vidio, Kralju, nas robove u rukama sinova Ademovih! Uzimaju naše mlade, janjad i jarad, rastavljaju ih od njihovih majki...“ U istom tonu nastavlju deva, slon, konj i druge životinje. Svi se žale na čovjekovu neosjetljivost prema njima¹¹.

Ovdje možemo spomenuti još jedno muslimansko filozofsko djelo u kojem životinje predstavljaju značajne figure. To je filozofski roman muslimanskošpanjolskog filozofa Ibn Tufayla (u. 1185.) *Živi, sin Budnoga (Hayy ibn al-yaqzan)*. Riječ je o raspravi u kojoj Hayy na ljudima nenaseljenom otoku odrasta u koegzistenciji s životinjama a odgaja ga, hrani i skrbi o njemu košuta a učitelj mu je zdrav razum.

Muslimanska spekulativna i dijalektička teologija dijeli s filozofijom od Grka preuzeto stanovište da životinje imaju dušu koja za razliku od ljudske duše nije vječna budući da ne može sudjelovati u svjetskom umu. U tom pogledu neki predstavnici mutezilijske teološke škole predstavljaju izuzetak u svom uvjerenju da će duše 'dobrih' životinja uživati u vječnom životu na Nebu dok će duše 'loših' životinja biti u paklu.¹²

Ovdje možemo spomenuti i našeg bošnjačkog mislioca iz 18. stoljeća koji piše

10 Vidjeti: Ihwanu s-safa', *Rasprava čovjeka sa životinjama*, prijevod s arapskog i bilješke Enes Karić, pogovor: Dževad Karahasan, Sarajevo, 2001. godine

11 Vidjeti: Ihwanu s-safa', *Rasprava čovjeka sa životinjama*, str. 51.58.

12 Usporedi: Richard C. Foltz, navedeno djelo, str. 6.-7.

„Traktat o samilosti i sažaljenju spram živih stvorenja“¹³ (*Risala fi al-marhama wa aš-šafaqa 'ala l-halq*)¹⁴ i u kojem, na temelju islamskih normativnih izvora, u moralni obzir milosti kao etički najuzvišenije vrline uključuje sva živa bića.

Životinje u muslimanskoj etičkoj i pravnoj perspektivi

S islamskog etičkog i pravnog stanovišta ubijanje uopće pa i ubijanje životinja je loša stvar. Muslimani ne smiju za vrijeme hodočašća, dok su u ritualnoj odjeći (ihram) ubiti bilo koje živo biće. Ova zabrana ukazuje na to da je ubijanje samo po sebi nečist čin.

U principu, muslimanima je dozvoljeno ubijanje životinja samo u svrhu zadovoljenja gladi ili u svrhu vlastite zaštite od opasnosti. Doduše, možemo se složiti s Richardom Foltzom koji primjećuje da bi i strogo doslovno tumačenje mnogih nedvojbenih islamskih restrikcija ubijanja, kada bi se univerzalno promatralo, vodilo mnogo boljem tretmanu ne-ljudskih živih bića nego što ga ova imaju u muslimanskim i drugim društvima.¹⁵

U pogledu divljih životinja sportski lov i ubijanje divljih životinja za bilo koje druge svrhe (kao što su dekorativne) osim prehrane je zabranjeno, mada je ova zabrana često ignorirana, posebno od strane elita, u historiji muslimanskih društava.¹⁶ Uopće uzevši, islam zahtijeva da divljim životinjama treba biti dopušten nesmetan život, pod uvjetom da ne predstavljaju opasnost za ljude. Pticama, naprimjer, treba dopustiti da slobodno lete,

13 Rukopis je preveo Nijaz Šukrić i objavio pod naslovom „Etika milosrđa ili 'Traktat o samilosti i sažaljenju spram živih stvorenja' od H. Mustafe sina Muhammeda Prušćaka (? – 169/1755-76)“ u *Zborniku radova islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu*, 2, 1987. str. 155.-204.

14 Rukopis se nalazi u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu (Rukopisna zbirka br. 761. fol. 7b do 14b) Usporedi: Dobrača Kasim, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, GHB, Sarajevo, 1979. II, br. 1493./3, ; također: Hazim Šabanović, *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1973. str. 470.-476.

15 Richard C. Foltz, navedeno djelo, str. 33

16 Ibid., str. 33

i u muslimanskoj tradiciji uvijek se smatralo nedopuštenim njihovo držanje u kavezima.

U pogledu domaćih životinja u muslimanskoj etičkoj i pravnoj tradiciji artikuliran je niz etičkih pravila i dužnosti. Tako, naprimjer, šafijski pravnik 'Izzuddin ibn 'Abdusselam es-Sulami (u. 1262.) u svom djelu „Pravila o propisima o dobrom postupanju s životinjama“ (*Qawa'id al-ahkam fi masalih al-anam*) govori o sljedećim dužnostima koje čovjek ima prema domaćim životinjama:

- Treba se brinuti za njih, čak i onda kada zbog starosti ili bolesti ne može očekivati nikakvu korist od njih;

- Ne smije ih preopterećivati;

- Ne smije ih držati u blizini bilo čega što im može nanijeti štetu;

- Treba ih usmrtiti na odgovarajući način i pažljivo. Njihovu kožu smije skidati tek kada se tijelo potpuno ohladi i život prestane;

- Njihove mlade ne smije usmrtiti pred njihovim očima;

- Dužan je redovno ih opskrbljivati hranom i čistom vodom;

- Mužjake i ženke u vrijeme parenja treba držati zajedno.¹⁷

Suvremeni šiitski pravnik Hashem Naji Jezayery donosi sljedeću listu prava životinja, baziranu na šiitskim poslaničkim predajama:

- Ne žigosati životinje u lice i ne udarati ih po licu, jer one slave Uzvišenog Boga;

- Ne forsirati životinje da nose veći teret nego što su u mogućnosti;

- Ne forsirati životinje da putuju dalje nego što su u mogućnosti;

- Ne stajati na leđima, struku ili vratu životinja;

- Ne koristiti leđa životinja kao govornicu;

- Prije punjenja svog trbuha misliti na punjenje trbuha životinja;

- Prije utaženja svoje žeđi, misliti na žeđ svojih životinja ;

17 Izzuddin ibn 'Abdusselam Al-Sulami, *Qawai'id al-ahkam fi masalih al-anam*, Damaskus, 1992. engleski prijevod: Mawil Izzi Dien, *The Environmental Dimensions of Islam*, Cambridge, 2000. Ovdje citirano prema: Richard C. Foltz, navedeno djelo, str. 34.

- Prilikom pripitomljavanja životinja ne udarati ih bespotrebno;

- Kad je životinja neposlušna, kazniti je samo koliko je neophodno.¹⁸

Ovdje je značajno spomenuti da je na Univerzitetu Al-Azhar 2004. godine održana konferencija o pravima životinja. Konferenciju je organizirala švicarska veterinarica Petra Maria Sidhom u suradnji s SPARE i Al-Azharovim Salih Kamel Centrom za islamsku ekonomiju. Sudionici konferencije, među njima i muslimanski teolozi i pravници, historičari i filozofi, vladini predstavnici, veterinari i udruge za zaštitu životinja pozvali su na unapređenje tretmana životinja u znanstvenim istraživanjima, proizvodnji hrane i u drugim oblastima.

Umjesto zaključka

U najkraćem, prava životinja u islamskoj etičkoj i pravnoj tradiciji bolja su nego u stvarnosti muslimanskih društava. Tretman životinja u današnjim muslimanskim društvima uvjetuju i ekonomske, klimatskogeografske, privredne i ukupne sociopolitičke prilike u kojima se nalaze mnoga muslimanska društva. Nekada, u bolja vremena muslimani su, naprimjer, i kod nas u Bosni, osnivali vjerske zadužbine za zaštitu životinja i zbrinjavanje pasa lualica.

U vrijeme Osmanskog carstva u Istanbulu su postojale i bolnice za životinje.¹⁹ Ali, s druge strane, za bolji etički i pravni tretman životinja u muslimanskom svijetu potrebno je i slobodnije, kritičkije i ekološki, bioetički i holistički, kreativnije i uravnoteženije tumačenje islamskih izvora koji pružaju mogućnosti za takvo što. Jer, iako islamski svjetonazor polazi od kosmičke hijerhije i gradacije bitka u kojoj čovjek ima u odnosu na prirodu i druga živa bića nadređen položaj njegov (čovjekov) od-

18 Jezayery, *Hemayat az hayvanat dar eslam*, („Važnost životinja u islamu“) Qom, 1379 (2000.) str. 107.-109. Citirano prema: Richard C. Foltz, navedeno djelo, str. 34.-35.

19 Michael de Montaigne, „Of Cruetly“, u: *The Complete Works: Essays, Travel Journal, Letters*, trans. Donald M. Frame, New York, 2003. str. 385. Citirano prema: Richard C. Foltz, navedeno djelo, str. 5.

nos prema drugim bićima nije antropocentrički nego teocentrički a to znači da svim bićima iz svoje Stvaralačke Milosti Bog podaruje bitak, smisao, intrinzičnu vrijednost i pravo prema kojima se čovjek ima odnositi kao 'Namjesnik Božiji' (halifa) na Zemlji, ugledajući se na Boga i njegovu milost koja prema kur'anskoj uputi obuhvata svako biće.

LITERATURA

Kur'an sa prijevodom na bosanski jezik, preveo Enes Karić, FF, Bihać, 2006.

Annemarie Schimmel, *Islam and the Wonders of Creation: The Animal Kindom*, Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, Publications: No.81, Al-Furqan Lecture Series: No.5, London, 1. septempbar, 2003.

Sahihu-l-Bukhari, (arapski-engleski) Darusselam Publishers, Saudi Arabia (bez godine izdanja)

Richard C. Foltz, *Animals in Islamic Tradition and Muslim Culture*, Oxford, 2006

Muhammad Baqir al-Majlisi, *Bihar al-anwar* (Bairut, 1983

Sahihu-l-Muslim, (arapski-engleski) Darusselam Publishers, Saudi Arabia, juni 2007.

Eva de Vitray Meyerovitch, *Antologiji sufjske poezije*, prevela s francuskoga Mirjana Dobrović, Naprijed, Zagreb, 1988. str. 212

Ihwanu s-safa', *Rasprava čovjeka sa životinjama*, prijevod s arapskog i bilješke Enes Karić, pogovor: Dževad Karahasan, Sarajevo, 2001. godine

Zbornik radova islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu, 2, 1987.

Dobrača Kasim, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, GHB, Sarajevo, 1979. II, br. 1493./3

Hazim Šabanović, *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1973.

Summary

CREATURES IN THE ISLAMIC RELIGIOUS BIOETHICS
PERSPECTIVE

Dževad HODŽIĆ

Islamic view of bioethics rests on the religious proposition that all creatures have rights which God gave them and which man is obliged to respect. Based on this religious and ethical postulate, Islamic normative and interpretative sources contain many grounds for a compassionate treatment of animals. In Islamic ethical and legal tradition animal rights are better than is suggested by the reality of Muslim societies. Although the starting point of the Islamic worldview is a cosmic hierarchy and the gradation of being in which man has superior place in relation to nature and other living beings, his relationship with other creatures is not anthropocentric, but theocentric.

موجز

الكائنات الحية في المنظور الحيوي الأخلاقي الديني
الإسلامي

جواد خوجيتش

يقوم المنظور الحيوي الأخلاقي الإسلامي على البديهة الدينية بأن جميع الكائنات تتمتع بالحقوق التي وهبها الله إياها، وأنه من واجب الإنسان أن يحترم تلك الحقوق. وتتضمن المصادر الإسلامية القانونية والتفسيرية – مستندة إلى هذه المسئلة الأخلاقية الدينية – مجموعة من الأدلة والبراهين التي تدعو إلى الرفق بالحيوانات. إن الحقوق التي تتمتع بها الحيوانات في التراث القانوني والأخلاقي الإسلامي هي أفضل من واقع الحال في المجتمعات المسلمة. وبالرغم من أن الرؤية الدنيوية الإسلامية تنطلق من التسلسل الهرمي الكوني ومن التدرج الوجودي الذي يحتل فيه الإنسان المكانة العليا بالقياس إلى الطبيعة والكائنات الحية الأخرى، إلا أن علاقته (الإنسان) تجاه الكائنات الأخرى لا تحكمها الرغبة البشرية وإنما يحكمها الأمر الإلهي.